

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 57
Year: 2022 October
Pp: 1291-1303

Arrival
18 July 2022
Published
25 October 2022

Article ID
64661
Article Serial Number
04

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.64661>

How to Cite This Article
Bulak, Ş. (2022). "Türkiye Türkçesinde Varlığı Tartışılan Bir Kelime Grubu: Eksiz İsim Tamlaması Grubu", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(57):1291-1303

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Türkiye Türkçesinde Varlığı Tartışılan Bir Kelime Grubu: Eksiz İsim Tamlaması Grubu

A Disputed Word Class in Türkiye Turkish: Noun Phrase without Suffix

Şahap Bulak

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Siirt, Türkiye

ÖZET

Her alanda olduğu gibi dil alanında da var olan bir şey yok sayılmakla ortadan kaldırılamayacağı gibi yanlış değerlendirilmekle de sorun olmaktan çıkarılamaz. Bunun en güzel örneklerinden biri de eksiz isim tamlaması grubu ve hakkında ortaya atılan fikirlerdir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde “şiş kebab, spor ayakkabı, demir kapı, çelik irade” gibi eksiz isim tamlaması grupları yaygın bir şekilde kullanıldığına göre bu kelime grubunun varlığının tartışılması yersizdir. Nitekim söz konusu isim tamlaması grubu bugüne kadar çokça tartışılıp hakkında çok değişik fikirler öne sürülmesine rağmen ne ortadan kaldırılabilmiş ne de gündemden düşmüştür. Halen ilgili bilim insanları tarafından tartışılmaya devam edilen bu konu, bir an evvel yeniden kapsamlı bir şekilde ele alınıp tam ve doğru şekilde teşhis edilerek özellikleri belirlenmeli ve genel kabul görebilecek bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Bu çalışmada, Türkçe'nin kuralları, söz dizimi özellikleriyle tarihi değişim ve gelişim süreci esas alınarak belirtili/belirtisiz isim tamlamalarının yıpranması ile oluşan “spor ayakkabı, şiş kebab” gibi eksiz isim tamlaması grupları ve sıfat tamlamalarının yıpranması ile oluşan “demir kapı, çelik yürek” gibi eksiz isim tamlaması grupları bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle bu tür isim tamlaması gruplarını konu alan yayınlarda ele alınıp biçimleri ve hakkında öne sürülen fikirler eleştirel bir bakış açısıyla özetlenip bu konudaki yanlış yaklaşımlara değinilmiştir. Ayrıca eksiz isim tamlaması grubunun Türkçenin aslı isim tamlaması gruplarından biri olmadığı, dilin değişim, dönüşüm ve gelişim sürecinde sonradan oluşan bir “kısaltma grubu” olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra “eksiz isim tamlaması grubu” terimi, yapısı, oluşum şekilleri, tanımı, kuruluşu, unsurları, bu unsurların birbirlerine karşı durumları ve içerikleri üzerinde durulduktan sonra bu kelime grubu, kelime grupları ve cümle içerisindeki yeri ve cümledeki görevleri açısından ele alınıp bütün özellikleri belirlenerek örneklendirilmiştir. Böylece eksiz isim tamlaması grubunun tanımı, oluşum şekli, terim adı, özellikleri ve sınırlarının belirlenmesine, bu isim tamlaması grubu ile ilgili doğruluğu tartışılmalı bilgilerin düzeltilmesine dolayısıyla eksiz isim tamlaması grubunun doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Türkiye Türkçesi, Söz Dizimi, Kelime Grupları, Eksiz İsim Tamlaması Grubu

ABSTRACT

As in every other area, you cannot dispel something by ignoring it, or it will not lead to any trouble when it is misevaluated. One of the best examples of that situation is the word class of noun phrases without and the views regarding it. It will not be plausible to discuss about the existence of noun phrases without suffix because it is common to see such word classes in Turkey Turkish. Furthermore, although this word class has been discussed many times and a lot of views have been put forward about it so far, it is still on the agenda of researchers and no solution has been found yet. That issue, still being discussed by the scholars, need to be dealt with comprehensively and diagnosed correctly, and a common consensus need to be reached as soon as possible.

This study comprehensively investigated noun phrases without suffix that was composed of definite/indefinite noun phrases (e.g. in Turkish spor ayakkabı, şiş kebab) and adjective phrases (e.g. in Turkish demir kapı, çelik yürek) by keeping the development process, historical change, and rules of Turkish under view. Firstly, the studies that investigated that issue and the views that were put forward were critically examined and incorrect approaches about the issue were detected and dealt with. In addition, the study emphasized that noun phrase without suffix is not one of the fundamental noun phrase classes in Turkish and it was added into Turkish after through language change and development, viz., class of shortened. Later, the term “noun phrase without suffix” was described through examples in a way to tell about its structure, development, description, establishment, rules, rules in situations, and content. Thus, this study contributed to the literature in terms of finding a common consensus on the disputed areas about noun phrase without suffix, and its teaching.

Keywords: Turkish, Turkey Turkish, Syntax, Word Classes, Noun Phrase Without Suffix

1. GİRİŞ

Türkçe söz diziminin en tartışılmalı konusu, şüphesiz eksiz isim tamlaması grubudur. Bugüne kadar birçok bilimsel araştırmaya konu olup çokça tartışılmasına rağmen bu kelime grubu hakkında henüz bir kabul birliği sağlanabilmiş değildir. Çeşitli sebepleri olmakla birlikte hakkındaki tartışmalar gittikçe artmasına rağmen bu konunun kesin bir çözüme kavuşamamasının en önemli sebebi, doğrudan varlığının tartışılmasıdır. “Spor ayakkabı, demir kapı, çelik irade” gibi yapıların varlığı aşikâr olmasına rağmen Türkiye Türkçesi yazı dilinde eksiz isim tamlaması grubunun olup olmadığının tartışılması, söz konusu yapıların bütün yönleriyle ele alınıp doğru teşhis edilmesini engelleyen bir kısır döngüye yol açmaktadır. Bu kısır döngü büyüdükçe eksiz isim tamlaması grubunu konu alan yeni çalışmaların önemli bir kısmında eksiz isim tamlaması grubu değil, bu konuda yaşanan kısır döngü ve fikir ayrılıkları tartışılmakta, asıl mesele ikinci planda kalmaktadır. Hal böyle olunca eksiz isim tamlaması grubunu konu alan bilimsel çalışmalar, bu konunun çözümüne katkı sağlamak yerine çözümsüzlüğün derinleşmesine yol açmaktadır. Genel kabul gören bir çözümü zorlaştıran söz konusu kısır döngünün büyüklüğünü gösteren bu durum, eksiz isim tamlaması grubu ile ilgili bilimsel çalışmaların üzerinde büyük bir stres oluşturmaktadır. Bu streten olsa gerek bu isim tamlaması grubunu konu alan bilimsel çalışmalarda çözümsüzlüğü kabullenmiş bir hal sezilmekte, bazı çalışmaların başlıklarında “sorun, mesele, tartışma, sorunsal” gibi çözümsüzlüğü çağrıştıran kelimeler kullanılmaktadır (Demir 2007:27-54; Kerimoğlu 2011:1487-1501; Tokyürek-Pekacar 2014:9-38; Kahraman 1995: 17-19; Ünal 1994:37-42; Güveli 1969:

835-836; Balcı 2001:14-17) Bu sebeple, eksiz isim tamlaması grubuyla ilgili yapılacak yeni çalışmalar, bu konuda ortaya atılan fikirleri tartışmak yerine bu isim tamlaması grubunu doğru teşhis edip tüm özelliklerini belirlemek amacıyla yapılmalı ve böylece mezkûr sorunun doğrudan çözümünü hedeflemelidir.

Her alanda olduğu gibi dil alanında da var olan bir şey yok sayılmakla ortadan kaldırılamayacağı gibi yanlış değerlendirilmekle de sorun olmaktan çıkarılamaz. Bunun en güzel örneklerinden biri de eksiz isim tamlaması grubu ve hakkında ortaya atılan fikirlerdir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde “*şiş kebab, spor ayakkabı, demir kapı, çelik irade*” gibi eksiz isim tamlaması grupları yaygın bir şekilde kullanıldığına göre bu kelime grubunun varlığının tartışılması yersizdir. Nitekim söz konusu isim tamlaması grubu bugüne kadar çokça tartışılıp hakkında çok değişik fikirler öne sürülmesine rağmen ne ortadan kaldırılabilmiş ne de gündemden düşmüştür. Halen ilgili bilim insanları tarafından tartışılmaya devam edilen bu konu, yok sayılmakla ya da yanlış değerlendirilmekle gündemden düşmediğine göre bu hususta yapılabilecek tek şey vardır. O da bu isim tamlaması grubunu yeniden ele alıp tam ve doğru bir şekilde teşhis ederek özelliklerini belirlemek, böylece genel kabul görebilecek bir çözüme kavuşturmadır.

Günümüzde Türkiye Türkçesi yazı dilinde belirtili/belirtisiz isim tamlamalarının yıpranması ile oluşan “*spor ayakkabı, şiş kebab*” gibi eksiz isim tamlaması grupları ve sıfat tamlaması gruplarının yıpranması ile oluşan “*demir kapı, çelik yürek*” gibi eksiz isim tamlaması grupları olmak üzere köken bakımından iki tür eksiz isim tamlaması grubunun kullanıldığı bilinmektedir. Ancak başta dilbilgisi ve söz dizimi kaynakları olmak üzere eksiz isim tamlaması grubu ile ilgili yayınlara bakıldığında bu konuyla ilgili tartışmaların genellikle sıfat tamlaması grubunun yıpranmasıyla oluşan “*demir kapı, yün çorap*” gibi tamlayanı tamlananının neyden yapıldığını gösteren kelime grupları ile “*çelik yürek, tilki herif*” gibi tamlayanı tamlananının neye benzediğini gösteren kelime gruplarının eksiz isim tamlaması olup olmadığı ekseninde yürütüldüğü görülür. Oysa günümüzde Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan eksiz isim tamlaması grupları, sıfat tamlaması gruplarının yıpranması ile oluşan eksiz isim tamlaması gruplarından ibaret değildir. Bu tür eksiz isim tamlaması gruplarının yanı sıra esasen belirtisiz/belirtisiz isim tamlaması olup unsurlarının aldığı eklerin düşmesiyle oluşan “*spor ayakkabı, şiş kebab*” gibi eksiz isim tamlaması grupları göz ardı edilmektedir. Hâlbuki belirtisiz/belirtisiz isim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları, yapı ve oluşum şekli bakımından Eski Türkçedeki “*Türk bodun, Ötüken yış, Şantung yazı*” gibi eksiz isim tamlaması gruplarının benzeri niteliğinde olup yazı dilinde kullanılması daha eski bir geçmişe sahiptir. Buna rağmen eksiz isim tamlaması grubu ile ilgili yayınlarda bu konuyla ilgili tartışma, sadece sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan şekiller üzerinden yürütülmekte, dolayısıyla eksik kalıp genel kabul gören bir sonuca ulaşamamaktadır.

Bugüne kadar -genel kabul gören bir çözüme kavuşturulmama da- çeşitli bilimsel mecralarda eksiz isim tamlaması grubu ile ilgili birçok fikir ortaya atılmış, bu isim tamlaması grubu enine boyuna tartışılmıştır (Geniş bilgi için bakınız. Demir 2007:27-54; Kerimoğlu 2011:1487-1501; Delice 2017:129-140). Bu tartışmalar incelendiğinde eksiz isim tamlaması grubu ile ilgili birkaç fikrin ön plana çıktığı görülür. Buna göre bazı dilciler, Türkçede isim tamlaması gruplarının iyelik ilgisi ile kurulduğu, dolayısıyla iyelik eki olmadan isim tamlaması grubu kurulamayacağı gerekçesiyle eksiz isim tamlaması grubunu yok sayarlar (Zülfikar 1995:781-789; Açıkgöz –Yelten, 2005: 50-51; Balcı 2001:14-17; Güveli 1970:417-418; Kahraman 1995: 17-19). Bazı dilciler, bu tartışmayı sadece sıfat tamlaması grubundan evrilen “*demir kapı, yün çorap*” gibi tamlayanı tamlananının neyden yapıldığını gösteren kelime grupları ile “*çelik yürek, tilki herif*” gibi tamlayanı tamlananının neye benzediğini gösteren kelime grupları üzerinden yürüterek bu tür kelime gruplarını tamlayan ile tamlanan arasındaki niteleyen/belirten nitelenen/belirtilen ilişkisinden dolayı sıfat tamlaması grubu sayarlar (Özmen 2013:72; Özkan vd. 2016:64; Karahan 1999:21). Bazı dilciler ise, tartışmayı yine “*demir kapı, yün çorap*” gibi tamlayanı tamlananının neyden yapıldığını gösteren kelime grupları ile “*çelik yürek, tilki herif*” gibi tamlayanı tamlananının neye benzediğini gösteren kelime grupları üzerinden yürütür fakat tamlayan ve tamlananı isimden oluştuğu gerekçesiyle söz konusu kelime gruplarını eksiz isim tamlaması grubu sayarlar (Gencan 1966:110; Bolulu 1995:33-36; Eryaşar 1995:30-31; Özkan-Sevinçli 2013: 31-32). Genel olarak bakıldığında konu sadece sıfat tamlamasından evrilen “*demir kapı, yün çorap*” gibi tamlayanı tamlananının neyden yapıldığını gösteren kelime grupları ile “*çelik yürek, tilki herif*” gibi tamlayanı tamlananının neye benzediğini gösteren kelime grupları üzerinden değerlendirildiğinden her üç yaklaşım da nakıs kalmaktadır. Bu sebeple, eksiz isim tamlaması grubu hakkında genel kabul görebilecek bir çözüm için öncelikle Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan “*şiş kebab, spor ayakkabı*” gibi isim tamlaması grubu kökenli kelime grupları ile “*demir kapı, çelik irade*” gibi sıfat tamlaması grubu kökenli kelime grupları birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınmalı, Türkçenin dil kuralları ile tarihî değişim ve gelişim süreci ışığında yapılacak değerlendirmeler buna göre yapılmalıdır.

Dilbilgisi ve söz dizimi kitapları ile eksiz isim tamlaması grubuyla ilgili yayınlarda dikkat çeken bir husus da değerlendirmelerde esas alınan şekillerdir. Bu yayınlarda belirtili/belirtisiz isim tamlaması gruplarının yıpranması ile oluşan “*spor ayakkabı, şiş kebab*” gibi eksiz isim tamlaması gruplarına pek değinilmese de genellikle sıfat tamlamalarının yıpranması ile oluşan “*demir kapı, çelik yürek*” gibi eksiz isim tamlaması gruplarının “*demirden*

yapılmış kapı> demirden kapı>demir kapı, çelik gibi yürek > çelik yürek” gibi evrelerden geçerek oluştuğu dile getirilir. Ancak birçok dilci, değerlendirmelerinde söz konusu kelime gruplarının “demir kapı, çelik yürek” gibi nihaî şekillerini değil, “demirden yapılmış kapı, çelik gibi yürek” gibi önceki şekillerini esas alır ve bu kelime gruplarını sıfat tamlaması grubu sayar. Değerlendirmede esas alınması gereken şekil, bu kelime gruplarının yazı dilinde kullanılan nihaî şekilleri olduğu için söz konusu yaklaşım doğru değildir. Bu yanlış yaklaşımdan olsa gerek, oluşum şekilleri üzerinde durulmasına rağmen eksiz isim tamlaması grubunun Türkçede zaten var olan aslî bir isim tamlaması grubu türü olmadığı, söz konusu kelime grubunun dilin değişim, dönüşüm ve gelişim sürecinde sonradan oluştuğu yani eksiz isim tamlaması grubunun bir “kısaltma grubu” olduğuna neredeyse hiç değinilmemektedir. Hâlbuki bu husus söz konusu sorunun çözümünde büyük bir önem taşımaktadır. Bu sebeple eksiz isim tamlaması grubu ile ilgili bilimsel çalışmalarda bu isim tamlaması grubunun Türkçenin aslî isim tamlaması gruplarından biri olmadığı, aksine dilin doğal gelişim sürecinde oluşan “sonradan oluşma” bir kelime grubu olduğu özellikle vurgulanmalı ve bu husus göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalıdır.

Bu çalışmada, Türkçe’nin kuralları, söz dizimi özellikleriyle tarihî değişim ve gelişim süreci esas alınarak belirtili/belirtisiz isim tamlamalarının yıpranması ile oluşan “spor ayakkabı, şiş kebab” gibi eksiz isim tamlaması grupları ve sıfat tamlamalarının yıpranması ile oluşan “demir kapı, çelik yürek” gibi eksiz isim tamlaması grupları bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle bu tür isim tamlaması gruplarını konu alan yayınlarda ele alınış biçimleri ve hakkında öne sürülen fikirler eleştirel bir bakış açısıyla özetlenip bu konudaki yanlış yaklaşımlara değinilmiş ve eksiz isim tamlaması grubunun Türkçenin aslî isim tamlaması gruplarından biri olmadığı, dilin değişim, dönüşüm ve gelişim sürecinde sonradan oluşan bir “kısaltma grubu” olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra “eksiz isim tamlaması grubu” terimi, yapısı, oluşum şekilleri, tanımı, kuruluşu, unsurları, bu unsurların birbirlerine karşı durumları ve içerikleri üzerinde durulduktan sonra bu kelime grubu, kelime grupları ve cümle içerisindeki yeri ve cümledeki görevleri açısından ele alınıp bütün özellikleri belirlenerek örneklendirilmiştir. Böylece eksiz isim tamlaması grubunun tanımı, oluşum şekli, terim adı, özellikleri ve sınırlarının belirlenmesine, bu isim tamlaması grubu ile ilgili doğruluğu tartışmalı bilgilerin düzeltilmesine dolayısıyla eksiz isim tamlaması grubunun doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE EKSİZ İSİM TAMLAMASI GRUBU

Bir anlam bütünlüğü oluşturmak üzere bir araya getirilen iki ya da daha fazla isim unsurunun oluşturduğu kelime grubuna *isim tamlaması grubu* denir. Tamlayanı ilgi eki, tamlananı iyelik eki almayan isim tamlaması gruplarına *eksiz isim tamlaması grubu* denir: *çocuk şube, internet cafe, istihkâm binbaşı, kuzu şiş kebab, yün çorap, çelik yürek, inci diş, altın kalp, taş yürek* gibi. Bu kelime grubu, pek sık kullanılsa da, yazılı belgelerle takip edilebildiği ilk dönemden beri Türkçede varlığını sürdürmektedir: Ötüken Yış “Ötüken ormanı”, Tabgaç Bodun “Çin milleti”, Türk begler “Türk beyleri”, kün togsık “gün doğusu”, bars yıl “pars yılı” gibi (Geniş bilgi için bakınız. Tokyürek-Pekacar 2014). Dilbilgisi kaynaklarında “takısız tamlama, takısız isim takımı, takısız ad takımı, takısız isim tamlaması, eksiz ad takımı, eksiz ad öbeği, sıfat takımı, sıfat tamlaması” gibi farklı şekillerde adlandırılan bu kelime grubunun en çok kabul gören doğru terim adı *eksiz isim tamlaması grubudur*. İsim ve sıfat tamlamalarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları, bir tür kısaltma grubudur.

2.1. Eksiz İsim Tamlaması Grubunun Kuruluşu ve Yapısı

2.1.1. Tamlayanı ilgi eki, tamlananı iyelik eki almayan ve en az iki isim unsurundan oluşan eksiz isim tamlaması grubu “**isim unsuru + isim unsuru**” şeklinde kurulur.

Babam bana yeni bir *spor ayakkabı* aldı.

Rabia Hanım’ın ortanca oğlu *Güneş Sigorta*’da işe alınmış.

İran’da uzun yıllar yaşamama rağmen hiç *acem köfte* yemedim.

İdris Bey, otuz yıllık bir hizmetten sonra *istihkâm albay* olarak emekli oldu.

Kuyruğun en ön sırasında *kepçe kulaklı, testere dişli* bir çocuk vardı.

Ayşe Hanım’ın *inci dişleri* üç metre öteden dikkat çekiyordu.

Yaşlı adam yaz ortasında *yün kazak, tiftik çorap* giydiğine göre üşüyor olmalı.

Emine elinde *kal heybeyi* kızına uzattı.

2.1.2. Eksiz isim tamlaması grubu, isim tamlaması ve sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan bir tür kısaltma grubudur.

Savaş yıllarında *cephe* revirinde çalışırken tanıştığı bir *hava binbaşı* ile evlenmiş. (*hava binbaşı*)

Adana kebab ile Urfa kebab arasında ne fark var acaba? (*Adana kebabı- Urfa kebabı*)

Birazda **oto haber** programını izleyeceksiniz. (*otomobil haberleri*)

Bu olimpiyatlarda **aslan gençlerimiz altın madalya** almayı başardılar. (*Aslan gibi gençler- altından yapılmış madalya*)

Hıncır herif elindeki **bakır çubuğu** var gücüyle bana fırlattı. (*hıncır gibi herif- bakırdan yapılmış çubuk*)

Bakır tel sardığımız üç adet **cam kavanozu gümüş tepsiye** bırakalım. (*Bakırdan yapılmış tel camdan yapılmış kavanoz- gümüşten yapılmış tepsi*)

2.1.3. Gelişim, değişim ve dönüşüm süreçleri dikkate alındığında eksiz isim tamlaması gruplarının önce “en az çaba kuralı” neticesinde konuşma dilinde olduğu zamanla yaygınlaşarak yazı diline geçtiği söylenebilir.

Kampın bugünkü menüsünde **kuzu kavurma**, **pirinç pilavı** ve **tatlı** var.

Uzun yıllar manifaturacılık yapan Ayten Hanım, **Tekstil Kent**’te yeni işyeri açtı.

Ayşe Hanım, **Yılmaz Ajans**’ta “**çocuk haber**” adlı bir programı sunuyor.

Yeni atölyede **bayan pantolon** ürettiyorlar.

Demir kapının ardında duran **mermer abide** epey yıpranmıştı.

Vitrinin önünde genç kadının **inci dişlerini elma yanakları** ve **keman kaşları** tamamlıyordu.

2.1.4. Eksiz isim tamlaması grupları, oluşum şekilleri bakımından isim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları ve sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1.4.1. İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları, “belirtili/belirtisiz isim tamlaması grubu > eksiz isim tamlaması” şeklinde gelişim göstermiştir.

Müdür bey, sınavda başarılı olan **kadınbudu köfte** ısmarlamış.

Telkâri sanatında uzmanlaştıktan sonra **Beyazıt Han**’da işyeri açtı.

Kardeşim yeni atölyesinde **spor ayakkabı** ürettiyor.

Yarın bu mağaza **bayan pantolon** ve **erkek gömlekte** indirimde gidiyor.

Yeni işyerimiz **Kalaycı Han**’da hizmete devam etmedir.

Kardeşim yıllardır **Ses Radyoda** çalışıyor.

Ara sıra çarkçibaşı da geliyor, o da **cenup batıya**, **cenuba** bakıyordu. (P/SA)

2.1.4.2. İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları, genellikle kurum, kuruluş, yemek, yer, sokak, terim, dergi, gazete, program isimlerinde görülür.

Mehmet Bey’le **Papatya Sokak**’tan tanışıyoruz.

Yeni televizyon kanalında **sinema haber**, **çevre haber**, **müzik haber** gibi kültürel programlar da yer alacak.

Demir Medya’nın yeni genel müdürü **hava pilot albay** rütbesiyle emekli olmuş eski askermiş.

Adana’da **Adana kebab**, Erzurum’da **kadayıf dolma**, Akçabat’ta **Akçaabat köfte** yenir.

Kudüs Şairi Nuri Pakdil, **Fatih Cami** haziresinde defnedildi.

Babam son askeri şurada **deniz yarbay** rütbesi aldı.

2.1.4.3. Başta işyeri, dergi, gazete program adları olmak üzere eksiz isim tamlaması gruplarının önemli bir kısmının oluşumunda yabancı dillerin etkisi vardır.

Aşk Cafeterya’dan sonra **Ceylan Market**’i de batırdı bu hesapsızlar.

Yeni atölyemiz **çocuk giyim** alanında üretim yapacak.

Yeni çocuk bezlerini, **Çolak Market**’ten almışlar.

İletişim fakültesini bitiren oğlumuz **Kaya Medya**’da işe başladı.

Bugün öğleden sonra **Dedikodu Cafe**’de buluşalım.

Kardeşim birikimlerini **Memleket Finans**’ta değerlendiriyor.

Bu haftanın maçları **Futbol Ekstra** programında enine boyuna değerlendirilecek.

“**Gezi Yorum**” programı yarın saat 13.00’da yayınlanacaktır.

2.1.4.4. Bazı belirtisiz isim tamlamaları, “+II/+IU”, sIz/+sUz’ ekini aldıklarında tamlananın aldığı iyelik eki düşer ve eksiz isim tamlaması grubu şeklini alırlar. Bu durum geçici olup söz konusu kullanımla sınırlıdır.

Hasan Efendi, hacdan **gül kokulu** tespihler getirmiş.

İrtibat bürosuz firma olur mu?

Sergide en çok **duvar saatli** tabloyu beğendim.

Aysel Hanım toplantıya **kol çantasız** gelmişti.

Babama **Oltu taşlı** bir tespih hediye ettim.

Kardeşlerim **nar ekşisiz** salata yemezler.

Kutudan **lavanta kokulu** bir mendil çıkarıp bana verdi.

Göstericiler dağılmayınca güvenlik güçlerinden **biber gazlı** müdahale geldi.

2.1.4.5. İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının önemli bir kısmı kalıplaşmış gelişimini “*isim tamlaması grubu >eksiz isim tamlaması >birleşik isim grubu*” şeklinde sürdürerek eksiz isim tamlaması vasfını yitirip birleşik isim grubu hüviyeti kazanmıştır: *dil bilimi> dil bilim > dilbilim, hücum botu > hücum bot > hücumbot, Mardin Kapısı > Mardin Kapı > Mardinkapı* gibi

Sınıfların bir kısmı bende, duvarlar, kalın demir parmaklıklarla etrafı çevrilmiş **tecrithaneler**; kanunun, küçük yaşları sebebiyle **hapishanelere**, menfalara, **darağaçlarına** sevk edemediği minimini mücrimlere mahsus “*islahevleri*” tesiri yapar. (A/RNG)

Gerçi bir ay sonra İstanbul sokakları sakinleşip insanlar yavaş yavaş sokağa çıkmaya başladıkları vakitte, Bedesten’de kurulan bir mezatta **Hasankaleli** Ömer Nef’i Efendi tam otuz iki altına satın almıştır beni, sırf Efendim Fuzûlî’nin hatırasına saygı olsun diye. (BÖİA/İP)

Benden başka eve gelen erkekler hep hısım, akraba, hep **sütoğul**, ahret evlâdı filândı. (YÖ/ÖS)

Ona serbest olsaydı **Erenköy**’ünden başka nereye gidebileceğini sordum. (DHK/PS)

Artırdığı para ile bilfarz **yemekhaneler** için sofra takımı yahut sınıflar için ders aletleri tedarik eder. (A/RNG)

Biraz daha yürüdükten sonra, **Bahçekapı** taraflarındaki manavların önünde yavaşladı. (P/SA)

2.1.4.6. Günümüzde Batı dillerinin etkisiyle bazı isim tamlamalarının tamlayanı ile tamlananın yerlerinin değiştirilmesiyle Türkçenin kurallarına tamamen aykırı birtakım eksiz isim tamlaması grupları oluşturulmuştur: *Eczane Ayşe, Cafe Aşk, Lokanta Osman, Kulüp Antika* gibi. Zamanla normal görülerek önce konuşma diline oradan da yazı diline yerleşen bu tür eksiz isim tamlaması grupları, Türkçe dil kurallarının yerleşmesi, öğrenilmesi ve öğretilmesine büyük zarar vermektedir. Bu tür eksiz isim tamlaması gruplarının daha fazla yaygınlaşmaması için söz konusu kelime gruplarını kullanmaktan şiddetle kaçınmak gerekir.

Yeni açtığı işyerine “**Eczane Ayşe**” ismini vermiş.

Ablam yıllardır **Cafe Rüya**’da çalışıyor.

Sempozyumun açılış programı **Otel Konfor**’da yapılacaktır.

Bu akşam yemeğini **Lokanta Ali**’de yiyelim mi?

Koleksiyoncu olmak için **Kulüp Antika**’ya üye olmak gerekiyormuş.

2.1.4.7. İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarında ilgi eki ve iyelik eki almamasına rağmen tamlayan ile tamlanan arasında iyelik ilgisi vardır.

Bingöl’de yeni açtığı lokantasında **İzmir köfte, dalyan köfte, İnegöl köfte** gibi köfte yemekleri satıyor.

Mehmet Selim Bey, yol kenarındaki işyerinde bize **Akçabat köfte** ısmarladı.

Düşman askerleri çölü geçtikten sonra **şimal batıya** yöneldiler.

Davut, **deniz yarbay** olarak görev yaparken disiplinsizlik sebebiyle ordudan ihraç edildi.

Ahmet, hala **asayiş şubede** mi çalışıyor.

Cephede görev yaparken **hava albay** rütbesi almıştım.

Bursa'da bulunduğumuz zaman **Şair Nefi Sokak**'ta oturduk.

2.1.5. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları, yapıları ve oluşum evreleri bakımından ikiye ayrılır.

2.1.5.1. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının bir kısmı “sıfat tamlaması grubu > ayrılma grubu > eksiz isim tamlaması grubu” şeklinde gelişim göstermiştir: *demirden yapılmış kapı > demirden kapı > demir kapı* gibi. Bu tür eksiz isim tamlaması gruplarında tamlayan tamlananın neyden yapıldığını, ham maddesini gösterir.

Tarihi **taş köprüye krom korkuluk** yapmak olur mu?

Plastik bidonları duvarın üstüne yerleştirdikten son **cam vazoları** içeri taşıdı.

Düğünde geline bir **gümüş kolye** ile bir **altın yüzük** hediye ettik.

Değirmi sakallı sık sık Niğde'ye gidip geldiğini orada birçok bildikleri olduğunu söyledi. (B/SA)

Tahta evlerinin içini, Beykoz testisi içinde Tomruk suyu soğuyan kuyularını, incir ağacını, Üsküdar çatması örtüleri, yazma, başörtülü tüy gibi hafif bir kadını görür gibi oldum... (HB/SFA)

Deniz içindeki çardağın harap **beton ayaklarına** sarıya çalan yeşil dalgalarda karpuz kabuklarının yüzdüğü bir lodos günde oraya gitmek için dayanılmaz bir arzu duyuyorum. (HB/SFA)

Avni, hastane için hususi satın aldığı mavi yollu **tisör pijama** ile beyaz karyolasının kenarına oturarak Niğde'den para gözledi. (B/SA)

2.1.5.2. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının bir kısmı ise, “sıfat tamlaması grubu > eksiz isim tamlaması grubu” şeklinde gelişim göstermiştir: *çelik gibi irade > çelik irade* gibi. Bu tür eksiz isim tamlaması gruplarında tamlayan tamlananın neye benzediği gösterir.

Tilki herif, yine **yufka yürekli** kadını kandırdı.

Ayşe'nin ipek saçları, **kömür gözlerine set olmuştu**.

Ölüdeniz'de altın kalpli bir dost bulacaksınız.

Değirmi sakallı yatak komşusu elini yavaşça omuzuna koyarak: “Üzülme canım” dedi, “ama üzülme demek de boş laf can pazarı bu...” (B/SA)

Tuzağı kurmuş bekliyor, **domuz herif!**” diye homurdandı. (PSA)

Aslan kardeşim, orada hastaya bakmazlar, acemi doktorlara ders gösterirler. (B/SA)

Bu **altın kalpli**, **çelik iradeli** çocuğu tanır mısınız?

2.1.5.5. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarını oluşturan tamlayan ve tamlanan arasında iyelik ilgisi değil, niteleyen/belirten nitelenen/belirtilen ilişkisi vardır. Ancak eksiz isim tamlaması gruplarında niteleyen/belirten nitelenen/belirten ilişkisi sıfat tamlaması gruplarında olduğu gibi sıfat ile isim arasındaki güçlü ilişki değil, sıfat tamlamasından evrilmiş olmanın sonucu varlığını sürdüren iki isim unsuru arasındaki zayıf niteleyen/belirten nitelenen/belirten ilişkisinden ibarettir.

Bingöl'deki yangında bir **ahşap cami**, iki **kerpiç ev** yanarak kül oldu.

Şehre geldiklerinde bana bir **bakır tepsi** ve iki çift **kıl çorap** hediye etmişti.

Aslan işçiler beton blokları demir çubuklarla sabitlemeyi başardı.

Keman kaşlarını kiraz dudaklar ve elma yanaklar tamamlıyordu.

Taş kafa söylenenleri ters anlıyor.

Altın dişli adam etrafından resmi giyimlilere dönerek “**pamuk eller cebe**” dedi.

2.1.5.6. Sıfat tamlaması grubundan evrilerek günümüzde eksiz isim tamlaması hüviyeti kazanan “*yün çorap, altın madalya, çelik irade, şeytan herif*” gibi kelime grupları dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında genellikle sıfat

tamlaması grubu olarak kabul edilir. Bu tür kelime grupları, birtakım evrelerden geçip şekil ve nitelik değiştirerek bugünkü şekillerini almıştır: *mermerden yapılmış abide*(sıfat tamlaması grubu)>*mermerden abide* (ayrılma grubu)>*mermer abide*(eksiz isim tamlaması grubu), *çelik gibi irade*(sıfat tamlaması grubu)>*çelik irade* (eksiz isim tamlaması grubu) gibi. Dolayısıyla söz konusu kelime grupları, günümüzde aldıkları şekil itibariyle sıfat tamlaması vasfını kaybederek eksiz isim tamlaması hüviyeti kazanmıştır.

*Önde yürüyen **badem gözlü** çocuk, **sırma saçlarını** elleriyle tarıyordu.*

*Bu **ölü şehirde** ne **kurt** adamlar var bilir misin?*

***Aslan oğlum** seninle gurur duyuyorum.*

*Bu uçsuz bucaksız ovayı **altın başaklar** süslüyor.*

***Şeytan herif**, bir işi de menfaat gözetmen yapsa!*

*Yağmurlu havada altı delik ayakkabı ile dolaşınca **yün çoraplarını** ıslatmıştı.*

2.1.6. Eksiz isim tamlaması grubu, tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki isim unsurundan oluşur.

*Bu gece kalmak için **Deniz Otel**'de yer ayarlayabildiniz mi?*

***Tilki herif**, yine **yufka yürekli** kadını kandırdı.*

*Yeni aldığı **kâğıt havluları** naylon torbaya doldurdu.*

*Fatma Hanım **altın bileziklerini** Fatma Hanım **elmas kolyesine** eşdeğer görürmüştü.*

*Şu sendeki **gül yanaklar**, **kalem kaşlar**, **servi boy** kimde var?*

*Bütün varlığımızı **toprak anaya** borçluyuz.*

*Müdürümüz şu **köşe dairede** oturuyor.*

2.1.7. Eksiz isim tamlaması grupları genellikle iki isim unsurundan oluşur. Ancak az da ikiden fazla kelimedenden oluşan eksiz isim tamlaması grupları vardır.

*Elif, durmadan ağlayan bebeğin **boncuk gözlerini** **kâğıt mendille** sildi.*

*Bu **cennet vatan** uğruna nice **koç yiğitler** toprağa düşmüş,*

*Balıkları eski bir **bakır sahanda** pişirecekler.*

***Sırça köşklerde** oturup fakir halkın sorunlarını çözemezsiniz.*

***Erkek kazak** reyonunda satış elemanı yok.*

*Fatma'nın babası **muhabere yüzbaşı** rütbesi almış.*

***Erol Karcı Ajans**, bu sezon yeni eleman almayacakmış.*

*Dünkü kaza **İbrahim Şinasi Sokak**'ta olmuş.*

2.1.8. Eksiz isim tamlaması grubunda vurgu, genellikle hem tamlayan hem tamlanan üzerindedir.

*Bütün **altın takılarını** **çelik kasada** saklıyordu.*

***Yün çoraplarını** yıkayıp taş duvarın üzerindeki bakır tele astım.*

Mahmut'un en büyük tutkusu ipek gömlek giymek ve altın saat takmaktı.

*Milis kuvvetlere bir **muhabere yüzbaşı** komutanlık yapıyor.*

*Düşman kuvvetleri **şimal garbe** yönelince yeni almak gerekti.*

*Kardeşim bir süredir **Yılmaz Restaurant**'ta çalışıyor.*

2.1.9. Eksiz isim tamlaması grubunda isim unsurları sıralanma şeklinde, ek almadan birleşir ve ayrı yazılır.

*Uzun bir yürüyüşten sonra yemek masasına oturunca canım **İzmir köfte** istedi.*

*Yarın pikniğe gidip **sac kavurma** yapacağız.*

***Şiş kebab**, **Zürafa Sokak**'taki **Eser Lokanta**'da yenir.*

*Şirketimiz bundan sonra **çocuk ayakkabı** sektöründe de faaliyet gösterecektir.*

Ayşe Hanım çelik tencereleri ahşap dolaba yerleştirdi.

Bütün altın takılarını çelik kasada saklıyordu.

İnci dişleri kiraz dudakları tarafından çevrelenmiş, elma yanaklarını tamamlamıştı.

2.2. Eksiz İsim Tamlaması Cümle ve Kelime Grupları İçerisindeki Yeri

2.2.1. Eksiz isim tamlaması grubu, cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde kullanılır.

Şirketimiz çocuk giyim sektöründe faaliyet gösteriyor.

Kilerdeki ahşap dolap eski plastik bidonlarla doluydu.

Bu yılki ihaleye Bulak İnşaat girmemiş.

Yeni görevlendirilen piyade üstteğmen eğitim fakültesi mezunu imiş.

Ayşe selvi boyu ve zeytin gözleriyle bütün dikkatleri üzerinde topluyordu.

Yarın akşam Yıldız Cafe’de buluşalım.

Deminden beri karşısındakinin sözlerini, “Bilirim bunların hepsini” demek isteyen bir gülümseme ile dinleyen değirmi sakallı, profesör kelimesini duyunca adeta hiddetlenmiş gibi kaşlarını çatı. (B/SA)

2.2.2. Eksiz isim tamlaması grubu, cümle veya kelime grupları içerisinde sıfat görevinde kullanılabilir.

Tarihi mermer sütunlu taklar hâlâ dimdik ayaktaydı.

Bakır telli makarayı deney için aldılar.

Ayşe, elma yanaklı, yosun gözlü bir kızdır.

Dünya var olalı beri taş kalpli zalimler yufka yürekli insanları sömürüyor.

Çil yüzlü adam: ‘‘Geçmiş olsun Süvari Bey!’’ diye söze başladı. (P/SA)

Arka tarafımdaki demir parmaklıklı kapı gıcırdadı, başımı çevirince, Hopalı gardiyan Ali Faik’le beraber Katil Osman’ın avluya girdiklerini gördüm. (KO/SA)

2.2.3. Eksiz isim tamlaması grubunu oluşturan isim unsurları başka bir kelime grubundan oluşabilir.

Firmamız yeniden çocuk ayakkabı sektöründe faaliyet göstermeye başladı.

Trabzon’a gidince Akçaabat köfte yemeğe gideceğim.

Serhat Çamlı Halı, yeni açılan bir firmadır.

Yazarın son yazısı Cumhuriyet Bilim Teknik’te çıktı.

Babam kösele ayakkabı giymeyi çok severdi.

Akşam yemeğinde kadınbudu köfte ve bulgur pilavı vardı.

2.2.4. Eksiz isim tamlaması grubu, başka bir kelime grubunun içerisinde yer alabilir.

Bu yıl Fıstık Ajans ile sözleşme imzalamadığım için sizinle beraber olamayacağım.

Annem kız kardeşime yaprak sarma ve biber dolma yapmayı öğretti.

Savaşın en acı yanı çelik namluların ahşap evlere yönelmesiydi.

Askeri yönlendiren er deri montunun cebinden kâğıt mendil çıkardı.

Adana kebapları yedikten sonra çok susamışlardı.

Yeni sarayda mermer sütunlar ve çelik kirişler ön plana çıkarılmış.

2.3. Eksiz İsim Tamlaması Grubunun Cümledeki Görevleri

2.3.1. Eksiz isim tamlaması grubu, cümlede özne görevinde veya özne görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Aşırı yağıştan olsa gerek cam kavanozlar çok kirlenmişti

Kuzu tandır Konya yemeğidir.

Bingöl'de **halk ekmek fabrikası** yokmuş.

Taş kafa, söylenen her şeyi maalesef ters anlıyor.

Sence **Yeşim Sokak** bizi özlemiş midir?

Mahalle bakkalımızda kocaman bir **çelik kasa** vardı.

Hınzır öküz, zavallı ineği dövüyor. (YÖ/ÖS)

2.3.2. Eksiz isim tamlaması grubu, cümlede düz tümleş görevinde veya düz tümleş görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Ayça'nın **ipek saçlarını** ve **zeytin gözlerini** unutamam.

Annem çok güzel **yaprak sarma** yapar.

Yarın kasaptan üç kilo **dana kıyma**, iki kilo **kuzu kuşbaşı** alır mısın?

Yerdeki **bakır telleri** toplar mısın?

Altın dişli adam, etrafındaki resmi giyimlilere dönerek "**pamuk eller cebe**" dedi.

Ayak esnaflığı yapar, memleketten elma kurusu, fasulye, nohut getirir, buradan oraya da **kıl çuval**, kösele, mih, nalça gönderirmiş. (B/SA)

2.3.3. Eksiz isim tamlaması grubu, cümlede dolaylı tümleş görevinde veya dolaylı tümleş görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Babam liseyi **Taş Mektep**'te okumuş.

Babam bütün değerli eşyalarını işyerindeki **çelik kasada** saklıyordu.

Yeni işyerimizi **Fuzuli Sokak**'ta faaliyete açtık.

Balıkları eski bir **bakır sahanda** pişirecekler.

Bakır Han'da bekçilik yapan amcam dün ziyaretime gelmişti.

Burayı daha da darlaştırmak ister gibi bir kenara dizilmiş olan **mermer masalarda** taşra esnafı kılıklı birkaç adam çay içiyorlardı. (B/SA)

Bahçenin **demir kapısında** büyük bir "Kiralıktır" levhası asılıydı. (BL/ÖS)

2.3.4. Eksiz isim tamlaması grubu, cümlede zarf tümleci görevinde veya zarf tümleci görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Eşekleri yükledikten sonra yükleri **keten halatla** bağladılar.

Elindeki kaşığı **teneke kutuya** sürterek garip sesler çıkarıyordu.

Kaza, **ordu donatımdan** çıktıktan sonra yaşandı.

Ağabeyim **Robert Kolej**'deyken çok ağır bir hastalık geçirdi.

Elindeki **taş tespiti** sallayarak yürüyordu.

Bu yemek, **dana kuşbaşıyla** yapılmaz.

Mürteci Yakup Hoca yanıma sokuldu, altına **demir iskemle**lerden birini çekerek: "Nasılsınız bakalım?" diye sordu. (KO/SA)

2.3.5. Eksiz isim tamlaması grubu, cümlede yüklem görevinde veya yüklem görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Ahmet'in tek destekçisi **devlet babadır**.

Benim favori etli yemeğim **sac kavurma**, etsiz yemeğim yalancı **yaprak sarmadır**.

Türk film şirketlerinin irtibat büroları, genellikle **Yeşilçam Sokak**'tadır.

Göl bulunduğumuz yere göre **şimal batı**daydı.

O günlerde bütün kitapçılar **Papatya Sokak**'taydı.

Tevkif edildikten sonra götürüldüğü ilk yer **çocuk şubeydi**.

Askerde rütbem **piyade asteğmendi**.

2.3.6. Eksiz isim tamlaması grubu, cümlede bağımsız tümleş görevinde veya bağımsız tümleş görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Ah benim **boncuk gözlü, şeker sözlü, yufka yürekli** talihsiz kızım, seni çok vakitsiz kaybettim.

Kriz geçirmeden yediği yemek –**ızgara köfte**- ona çok ağır gelmiş.

Bugün akşam yemeğinde **tavuk sote** vardı.

3. SONUÇ

Türkçenin dil kurallarına göre isim tamlaması grupları esas itibariyle eksiz, özellikle iyelik eki olmadan kurulamaz. Eksiz isim tamlaması grubunu yok sayan bilim insanları, bu fikirlerini genellikle söz konusu kurala dayandırır. Ancak Eski Türkçenin yazılı kaynaklarında eksiz isim tamlaması grubu hüviyetinde olan “*Türk bodun, Ötüken yış, Şantung yazı*” gibi isim tamlaması grupları kullanılmış, Türkiye Türkçesi yazı dilinde “*şiş kebab, spor ayakkabı, demir kapı, çelik irade*” gibi köken bakımından iki farklı eksiz isim tamlaması grubu sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum, söz konusu isim tamlaması gruplarının Türkçede öteden beri var olan aslı isim tamlaması gruplarından biri olmadığını, bu tür isim tamlaması gruplarının dilin değişim, dönüşüm ve gelişim sürecinde sonradan oluştuğunu göstermektedir. Değişim ve dönüşüm süreçleri dikkate alındığında eksiz isim tamlaması gruplarının önce “en az çaba kuralı” neticesinde önce konuşma dilinde olduğu, zamanla yaygınlaşarak yazı diline geçtiği söylenebilir. Dolayısıyla Eski Türkçedeki “*Türk bodun, ötüken yış, şantung yazı*” gibi eksiz isim tamlaması grupları ile Türkiye Türkçesindeki isim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan “*spor ayakkabı, şiş kebab*” gibi eksiz isim tamlaması grupları ve sıfat tamlamalarının yıpranması ile oluşan “*demir kapı, çelik yürek*” gibi eksiz isim tamlaması grupları, Türkçede öteden beri var olan aslı bir isim tamlaması grubu türü değil, Türkçenin değişim, dönüşüm ve gelişim sürecinde sonradan oluşmuş bir “kısaltma grubu”dur.

Bir anlam bütünlüğü oluşturmak üzere bir araya getirilen en az isim unsurundan oluşan ve tamlayanı ilgi eki, tamlananı iyelik eki almayan isim tamlaması grubuna “eksiz isim tamlaması grubu” denir: *çocuk şube, istihkâm binbaşı, şiş kebab, yün çorap, demir kapı, çelik yürek, inci diş* gibi. Bu kelime grubu, sık kullanılsa da, yazılı belgelerle takip edilebildiği ilk dönemden beri Türkçede varlığını sürdürmektedir: *Ötüken Yış* “Ötüken ormanı”, *Tabgaç Bodun* “Çin milleti”, *Türk begler* “Türk beyleri”, *kün togsık* “gün doğusu”, *bars yıl* “pars yılı” gibi. En az iki isim unsurundan oluşan eksiz isim tamlaması grubu genellikle “isim unsuru + isim unsuru” şeklinde kurulur. Dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında “takısız tamlama, takısız isim takımı, takısız ad takımı, takısız isim tamlaması, eksiz ad takımı, eksiz ad öbeği, sıfat takımı, sıfat tamlaması” gibi farklı şekillerde adlandırılan bu kelime grubunun en çok kabul gören doğru terim adı “eksiz isim tamlaması grubu”dur. Bir tür kısaltma grubu olan eksiz isim tamlaması grupları, oluşum şekilleri bakımından isim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları ve sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması grupları olmak üzere ikiye ayrılır.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan isim tamlaması kökenli olan eksiz tamlaması grupları, kendi arasında aldıkları nihaî şekil itibariyle iki kısma ayrılmaktadır. İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının önemli bir kısmı, gelişimini “isim tamlaması grubu > eksiz isim tamlaması > birleşik isim grubu” şeklinde sürdürüp kalıplaşarak bitişik yazılmaya başlanmıştır: *Topkapı, Kadıköy, ruhbilim, dilbilim, hücumbot* gibi. Başta yer ve yerleşim birimi adları olmak üzere kalıplaşarak bitişik yazılmaya başlanan bu tür eksiz isim tamlaması grupları aldıkları son şekil itibariyle eksiz isim tamlaması grubu hüviyetini kaybedip birleşik isim grubu hüviyeti kazanmıştır: *Top Kapısı > Top Kapı > Topkapı, dil bilimi > dil bilim > dilbilim, hücum botu > hücum bot > hücumbot* gibi. İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının bir kısmı ise, “*belirtili/belirtisiz isim tamlaması grubu > eksiz isim tamlaması*” şeklinde gelişim göstermiştir: *spor ayakkabı, şiş kebab, deniz binbaşı, çocuk şube* gibi. Bu tür eksiz isim tamlaması grupları, Türkiye Türkçesi yazı dilinde eksiz isim tamlaması hüviyetiyle kullanılmaya devam edilmektedir.

İsim tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarında iyelik eki düşmesine rağmen varlığını hissettirmeye devam ettirmektedir. Bu sebeple bu tür eksiz isim tamlaması gruplarında tamlayan ilgi eki, tamlanan iyelik eki almamasına rağmen bir iyelik ilgisi vardır. Bu tür eksiz isim tamlaması grupları, genellikle kurum, kuruluş, yemek, yer, sokak, terim, dergi, gazete, program adlarında görülür: *Ceylan Market, İzmir köfte, yaprak sarma, Papatya Sokak, çocuk giyim, Müzik haber* gibi. Başta işyeri, dergi, gazete ve program adları olmak üzere isim tamlamasının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının önemli bir kısmının oluşumunda yabancı dillerin etkisi vardır. Bazı belirtisiz isim tamlamaları “+II/+IU”, sIz/+sUz’ ekini aldıklarında tamlananın aldığı iyelik

eki düşer ve eksiz isim tamlaması grubu şeklini alırlar: *kepçe kulaklı, biber gazlı, nar ekşisiz, kol çantasız* gibi. Ancak bu durum geçici olup söz konusu kullanımla sınırlıdır.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan sıfat tamlaması kökenli eksiz isim tamlaması grupları, kendi arasında yapıları ve oluşum evreleri bakımından ikiye ayrılır. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının bir kısmı, “sıfat tamlaması grubu > ayrılma grubu > eksiz isim tamlaması grubu” şeklinde gelişim göstermiştir: *demirden yapılmış kapı > demirden kapı > demir kapı* gibi. Bu tür eksiz isim tamlaması gruplarında tamlayan tamlananın neyden yapıldığını gösterir. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarının bir kısmı ise, “sıfat tamlaması grubu > eksiz isim tamlaması grubu” şeklinde gelişim göstermiştir: *çelik gibi irade > çelik irade* gibi. Bu tür eksiz isim tamlaması gruplarında tamlayan tamlananın neye benzediğini gösterir. Sıfat tamlaması gruplarının yıpranmasıyla oluşan eksiz isim tamlaması gruplarını oluşturan tamlayan ve tamlanan arasında iyelik ilgisi yoktur. Bunun yerine niteleyen/belirten nitelenen/belirtilen ilişkisi vardır. Ancak bu ilişki sıfat tamlaması gruplarında olduğu gibi sıfat ile isim arasındaki güçlü ilişki değil, sıfat tamlamasından evrilmiş olmanın sonucu olarak hissettiren iki isim unsuru arasındaki zayıf niteleyen/belirten nitelenen/belirten ilişkisinden ibarettir.

Sıfat tamlaması grubundan evrilerek günümüzde eksiz isim tamlaması hüviyeti kazanan “*yün çorap, altın madalya, çelik irade, şeytan herif*” gibi kelime grupları, dilbilgisi kaynaklarında genellikle nihaî şekilleri yerine önceki şekilleri esas alınarak sıfat tamlaması grubu kabul edilir. Ancak söz konusu kelime grupları dilin değişim ve gelişim sürecinde birtakım evrelerden geçip şekil ve nitelik değiştirerek bugünkü şekillerini almıştır: *mermerden yapılmış abide(sıfat tamlaması grubu)>mermerden abide (ayrılma grubu)> mermer abide(eksiz isim tamlaması grubu), çelik gibi irade(sıfat tamlaması grubu)>çelik irade (eksiz isim tamlaması grubu)* gibi. Söz konusu kelime grupları, günümüzde aldıkları şekil itibarıyla sıfat tamlaması grubu vasfını kaybedip eksiz isim tamlaması grubu hüviyeti kazanmıştır. Dolayısıyla bu tür kelime gruplarının aldıkları nihaî şekil itibarıyla sıfat tamlaması grubu olarak kabul edilmesi bilimsel temelden yoksundur.

Türkçe dil kurallarına göre bir kelime grubunda önce tamlayan sonra tamlanan gelir. Ancak günümüzde Batı dillerinin etkisiyle bazı isim tamlaması gruplarının tamlayanı ile tamlananının yerleri değiştirilmiş ve Türkçe söz dizimine tamamen aykırı birtakım eksiz isim tamlaması grupları oluşturulmuştur: *Eczane Ayşe, Cafe Aşk, Lokanta Osman, Kuliip Antika* gibi. Zamanla normal görülerek önce konuşma diline oradan da yazı diline geçen bu tür isim tamlaması grupları, Türkçe dil kurallarının yerleşmesi, öğrenilmesi ve öğretilmesine büyük zarar vermektedir. Bu tür isim tamlaması gruplarının daha fazla yaygınlaşmaması için söz konusu kelime gruplarını kullanmaktan şiddetle kaçınmak gerekir.

Eksiz isim tamlaması grupları genellikle iki isim unsurundan oluşur. Ancak az da ikiden fazla kelimedenden oluşan eksiz isim tamlaması grupları vardır: *kuzu şiş kebab, jandarma istihkâm binbaşı* gibi. Bu tür isim tamlaması gruplarında vurgu genellikle hem tamlayan hem tamlanan üzerindedir. Eksiz isim tamlaması grubunda isim unsurları sıralanma şeklinde, ek almadan birleşir ve ayrı yazılır. Kelime ve cümle içerisinde genellikle isim görevinde kullanılan eksiz isim tamlaması grupları zaman zaman sıfat görevinde de bulunabilir. Eksiz isim tamlaması grubunu oluşturan isim unsurları başka bir kelime grubundan oluşabildiği gibi, bu isim tamlaması grubu başka bir kelime grubunun içerisinde de yer alabilir. Ayrıca eksiz isim tamlaması grubu, cümlede yüklem, özne, düz tümleç, dolaylı tümleç, zarf tümleci ya da bağımsız tümleç görevinde ya da bu görevlerde olan bir kelime grupları içerisinde bulunabilir.

KAYNAKÇA

1. AÇIKGÖZ, Halil - YELTEN, Muhammet (2005) *Kelime Grupları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
2. AKDAĞ, Mustafa (1998) “*Türk Dilinin Tamlama Sistemi*” Türk Dili (Haziran), s.501-504.
3. AKMAN, Eyüp (2004) “*Belirtisiz İsim Tamlaması mı, Sıfat Tamlaması mı?*” V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I. TDK Yayınları, Ankara, s.119-124
4. BALCI, Tahir (2001) “*Ad Takımı-Sıfat Takımı Sorunu*” Dil Dergisi (Şubat), s.14-17;
5. BOLULU, Osman (1995) “*Türkçede Takısız Ad Takımı Vardır*”, Çağdaş Türk Dili, sayı 88, s.33-36.
6. BÜKER, A. Cengiz (1995) “*Takısız Ad Takımı Denmeli mi?*”, Çağdaş Türk Dili (Aralık): 36-38.
7. ÇAM ÖNEREN, Ayfer (1995) “*Ah Şu Takısız Tamlamalar*”, Çağdaş Türk Dili (Aralık) : 20-23.
8. DELİCE H. İbrahim (2017) *Takısız İsim Tamlaması Üzerine*, Uluslararası Farkındalık Konferansı, Krakow, Polonya, 16-18 Kasım 2017, Cilt:1 s. 129-140.
9. DELİCE, İbrahim (2012) *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

10. DEMİR, Celal (2007) “*Türkiye Türkçesi Gramerlerinde İsim Tamlaması Sorunu ve Bir Tasnif Denemesi*”, Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: VII, Sayı 1: s. 27-54.
11. DUMAN, Musa (2001) “*Tarihi Metinlerdeki Örnekleri Işığında ‘Takısız Tamlama’ Konusu Üzerine*” Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat yayınlar, c.I, 12-13 Nisan 2001, Kayseri, s. 255-262
12. ERYAŞAR, Süreyya (1995) “*Takısız Ad Tamlaması*”, Çağdaş Türk Dili, Sayı 85, s. 30-31.
13. GEMALMAZ Efrasiyap (1997) “*Türkçedeki Tamlanan Eki Üzerine*” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 8: s.209-213.
14. GEMALMAZ, Efrasiyap (1996) “*Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı*” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 4: s.165-172.
15. GENCAN, Tahir Nejat (1966) *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
16. GÜVELİ, Mustafa (1969) “*Takısız Tamlamalar Sorunu*”, Türk Dili (Mart), s835-836.
17. GÜVELİ, Mustafa (1970) “*Neden Ad Takımı Değil de Sıfat Takımı*”, Türk Dili (Ağustos), s.417-418.
18. HARUT, Semra (1992) “*Türkçede Takısız Tamlama Yanılgısı*”, Çağdaş Türk Dili, 57. sayı
19. KAHRAMAN, Tahir (1995) “*Takısız Ad Takımı Sorunu*”. Çağdaş Türk Dili (Eylül): 17-19.
20. KARAATLI, Recep (2004) “*Bir İsim Tamlamasında İyelik Ekinin Düşmesi Üzerine Bir Görüş*” Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR) 15, Bahar, s.9-18.
21. KARAHAN, Leyla (1999) *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
22. KERİMOĞLU, Caner (2011) “*Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür – Öbek İlişkisi*” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011 s. 1442-1456.
23. KILIÇOĞLU, Vecihe (1954) “*Dilimizin Bir Meselesi*” Türk Dili (Eylül), Sayı 36, s.715-719.
24. MAYZEL, S. S., (1958) “*Türk Dilinde İzafet*”, (Tanıtma: Abdülkadir İnan), TDAY- Belleten, Ankara: 279-313.
25. ÖZKAN- Mustafa-Veysi SEVİNÇLİ (2013) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
26. ÖZKAN, Abdurrahman- Mustafa TOKER- Ufuk Deniz AŞÇI (2016) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Palet Yayınları, Konya.
27. ÖZMEN, Mehmet (2000) “*İsim ve Sıfat Tamlamalarındaki Bozulmalar Üzerine*”, Türk Dili, Sayı: 586, s. 354-363.
28. ÖZMEN, Mehmet (2013) *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
29. TOKYÜREK, Hacer; PEKACAR, Çetin (2014) “*Eski Türkçeden Günümüze Eksiz Ad Tamlaması Meselesi*”, Dil Araştırmaları, Sayı: 15, Güz, s.9-38.
30. TÜRKSEVEN, Ali (1994) “*Takısız Ad Takımı Olabilir mi?-1*”, Çağdaş Türk Dili, sayı 77/78, s. 80-82.
31. TÜRKSEVEN, Ali (1995) “*Takısız Ad Takımı Olabilir mi?-2*”, Çağdaş Türk Dili, sayı 88, s. 43-45.
32. ÜNAL, Recai (1994) “*Türkiye Türkçesindeki Bir Ad Öbeği Sorunsalı “Takısız” Denilen Ad Tamlaması ve Ad Tamlaması Sınıflaması İçindeki Yeri*”. Dil Dergisi (Nisan): 37-42.
33. ZÜLFİKAR, Hamza (1995) “*Takısız Ad Tamlaması Sorunu*”, Türk Dili (Temmuz), s.781-788.

Örnekler İçin Taranan Eserler ve Kısaltmaları

- A/RNG : Acımak / Reşat Nuri Güntekin
B/SA : Böbrek / Sabahattin Ali
BL/ÖS : Beyaz Lale / Ömer Seyfettin
BÖİA/İP : Babil’de Ölüm İstanbul’da Aşk / İskender Pala
DHK/PS : Dokuzuncu hariciye Koğuşu / Peyami SAFA

HB/SFA : Havada Bulut / Sait Faik Abasıyanık
KO/SA : Katil Osman / Sabahattin Ali
P/SA : Portakal / Sabahattin Ali
YÖ/ÖS : Yüksek Ökçeler / Ömer Seyfettin